

Zelinová Hana
Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Slovenská prozaička, mimoriadne tvorivá v tvorbe pre dospelých i pre deti, písala krátke prózy i rozsiahle ságy - trilógie, blízka jej bola problematika zemianskych rodov, rodinnej súdržnosti a tradícií, ale aj čistých romantických vzťahov v prostredí čistej prírody; všetko sa odohráva v súlade s vtedy aktuálnou líniou naturizmu.

Životopisné údaje:

Hana Zelinová (vydatá Havlátová) sa narodila 20. júla 1914 vo Vrútkach. Ľudovú a meštiansku školu vychodila vo Vrútkach, potom študovala v Bratislave na Učiteľskom ústave. V rokoch 1937 -38 bola redaktorkou časopisu Slovenský východ v Košiciach. V rokoch 2. svetovej vojny žila v Prešove a v Bratislave a venovala sa literárnej činnosti. Po vojne dva roky viedla košické nakladateľstvo Svojeť, potom sa presťahovala do Bratislavy a pracovala niekoľko rokov ako úradníčka. V rokoch 1962 - 1970 bola redaktorkou časopisu Zornička. Zomrela 16. marca 2004 v Bratislave, pochovaná je vo Vrútkach.

Diela:

V roku 1933 začala Zelinová uverejňovať prozaické príspevky v novinách a v rozhlase. Po roku 1945 prispievala do časopisov Slovenka, Život, Slovenské pohľady, do detských časopisov Zornička, Ohník a ďalších. Literárne debutovala v roku 1941 zbierkou próz **Zrkadlový most**. Sú to poviedky a črty, zamerané najmä na ženské osudy, materstvo, nenaplnené či tragické lásky. Už z tejto knihy je zrejmá snaha autorky o romanticky štylizované príbehy s nečakaným koncom. V tomto období sa zaujímala aj o **dramatickú tvorbu, napísala tri divadelné hry - Mária, Ktosi je za dverami a Žijem cudzí život**. Boli to romantické príbehy, autorka vo všetkých svojich hrách poukazovala na konflikt medzi ideálom a prízemnou skutočnosťou, medzi láskou a hmotnými záujmami. Neskôr sa divadelným hrám nevenovala, písala však rozhlasové a televízne scenáre. Objavila však svoj rozprávačský dar zobrazovať osudové konflikty a začala písať rozsiahle románové kompozície. V roku 1944 v románe **Prístav pokoja** stvárnila osudy niekoľkých príslušníkov zemianskych rodov v Liptove, zamerala sa na manželské a milenecké vzťahy, často s osudovými následkami. Nasledovala jej trilógia **Anjelská zem, Hora pokúšenia a Dievočka, vstaň**. Koncepcia tejto trilógie Hany Zelinovej súvisí s tendenciami slovenskej prózy v 40. rokoch 20. storočia, s ideálom „prírodného“ človeka - s naturizmom. Po desaťročnom odmlčaní vydala román **Diablov čardáš**, ktorým sa vrátila k svojmu debutu Prístav pokoja. Príbeh je časovo vymedzený obdobím po 2. svetovej vojne a odohráva sa v Košiciach. Jeho ťažisko je opäť vo vykreslení zložitých vzťahov v rámci starej patricijsko-šľachtickej rodiny. Koncom 50. a v 60. rokoch 20. storočia sa v súvislosti s redakčnou prácou v detskom časopise Zornička Hana Zelinová venovala najmä tvorbe pre deti a mládež. Tematickou osnovou viacerých jej kníh pre deti sa stala druhá svetová vojna a Povstanie, neskôr súčasnosť. Napísala štýlovo čistý príbeh **Jakubko** o cigánskom chlapcovi, ktorý za pomoc partizánom zaplatil životom, nasledovali prózy **Sivá húska**, tri novely **Taká čudná jar** a v roku 1962 novelu **Bosý generál**. V ďalších prózach - **Večer neprídem, Moja je pomsta** sa zamerala na každodenný život mládeže, dospievanie, vzťahy k dospelým. Vydala ešte niekoľko ďalších kníh pre deti. Začiatkom 70. rokov sa Zelinová od detskej literatúry opäť vrátila k tvorbe pre dospelých. Po knihe **Kamenný ruženec** napísala rozsiahlu trilógiu o histórii zemianskeho rodu **Alžbetin dvor, Volanie vetra a Kvet hrôzy**. V ďalšej trilógii **Hodvábna cesta, Smäd a Kľukatý let motýľa** písala o histórii mikulášskych garbiarov. V beletrizovaných memoároch **Vejár s fialkami** s podtitulom **S kým mi bolo dobre** predstavila svojich literárnych druhov, v románe **Hlas starých huslí** dominujú medziľudské vzťahy v dome dôchodcov. Román **Nočný koncert** je o skupine dávných slovenských

vystaľovalcov, **Múr plaču** (1999) o problémoch súčasných rodín. Svoje súkromie autorka odhalila v roku 1998 v spomienkovej próze **Ešte raz**. V roku 1979 získala Cenu Fraňa Kráľa.

Podrobnejšie o dielach:

Anjelská zem, Hora pokušenia, Dievočka, vstaň - v trilógii z rokov 1946 a 1948 (cyklus vyšiel v roku 1967 v prepracovanom vydaní, tretia časť pod názvom Voda milosti) je badateľný príklon autorky k poetike naturizmu a k vzorom zo severskej literatúry (Lagerlöfová), je tiež ukázkou autorkinho fabulačného a rozprávačského umenia. Príbeh sa začína tým, že majiteľka majera Želmíra Úzová ako odmenu za tridsať rokov služby na majeri vyplatí svojho sluhu a gazdu na majeri Hilaria Baltazára podľa jeho želania - zemou, kusom lesa. On tam založí svoje rodové sídlo - Anjelskú zem. Prichádza tam na voze s celým svojim majetkom, s manželkou Uršulou, peknou dcérou Valériou, hrbatým synom Krištofom, pomocníčkou Rózou a so zvieratami - kobyľou Princeznou, psom Pánom, kravami, ktoré mali mená Jar a Leto. Na Anjelskej zemi postupne prežijú svoj život tri generácie; každá podľa vlastných síl a predstáv spláca svoj dlh nielen za obživu, ale aj za čistý, vyrovnaný životný názor, ktorým obdarila svojich obyvateľov. Hlavnou postavou trilógie je Valéria, dcéra Hilaria Baltazára, zakladateľa Anjelskej zeme, v ktorej akoby jej otec - patriarcha rodu znovu a znovu ožíval. Valéria z otcovho gazdovstva - samoty odíde do mesta, zlákaná vidinou bohatstva a panského života. Po rokoch trpkých skúseností a sklamaní sa vráti domov, lebo pochopí, že šťastie nenájde v bohatstve, ale pri práci s rodinou. Keď už ona sama má vnučku, v prekvapení zisťuje, ako pevne má v sebe zakorenený nekompromisný cit pre pravdu a spravodlivosť. Trilógia je oslavou patriarchálnych rodinných vzťahov, života v neporušenej prírode, lásky k pôde - životelke v čase zakladania rodových sídiel. V takomto svete vládnu prísne mravné zákony. Román Anjelská zem vyvolal literárnu polemiku, najmä po jeho kritike J. Felixom a o jeho požiadavku o návrat literatúry „z anjelských a babylonských krajín znovu do našej skutočnosti“.

Alžbetin dvor (1971) je historický román o živote zemianskych rodín v Turci, prístup autorky k samotnej histórii je však voľný, historické fakty si domýšľa a prispôsobuje dejovej osnove románu. Hlavnými hrdinami 1. časti trilógie sú stará mama Júlia Thomková, dedička Alžbetinho dvora a jej vnuk Filip Fabici, ktorí spolu so služobníctvom žijú v kaštieli v Alžbetinom dvore a spravujú veľký majetok. Alžbetin dvor dal vybudovať v roku 1732 Filipov starý otec Mathias Fabici, tajný radca sedmohradského vojvodu Františka Rákoczyho II. a prišiel tam bývať so svojou mladou manželkou - Filipovou pramatkou, krásnou Rimankou Alžbetou Castiglione. Nebolo to šťastné manželstvo, Alžbeta sa nevydala z lásky ale z prinútenia a to poznačilo celé ďalšie dejiny rodiny Fabiciovcov. Boli také búrlivé a tragické, že sú zahalené tajomstvom a Filip ich len pomaly s pomocou starej mamy, sluhu Jakuba aj náhodne objavených dokumentov objavuje. Zároveň poznáva zmýšľanie a skutky bohatých príbuzných z okolitých panských dvorov a zisťuje, že jeho život sa už musí uberať iným smerom. Príbeh sa končí požiarom a vyhorením celého kaštieľa, tým odchádza do minulosti aj všetko zlé, čo sa v ňom stalo. Filip už vie, že nový honosný kaštieľ nepostaví, stačí mu nový dom. Rodinné šťastie si nebude budovať s bohatou nevestou s „harmalesom“, ale s chudobným dievčaťom Klementínou, lebo najdôležitejšia je láska. Pokračovanie Alžbetinho dvora, román Volanie vetra uzatvára Slovenské národné povstanie a v poslednej časti Kvet hrôzy (1977) autorka posúva dej do súčasnosti. V celej trilógii sa Hana Zelinová predviedla ako veľmi dobrá rozprávačka so schopnosťou upútať čitateľa zaujímavým a dramatickým dejom.

Hodina zažihania sviec - v knihe noviel z roku 1979 sa autorka vrátila k žánru dejovo efektnej, dramatickej, nečakane pointovanej prózy s námetom zo súčasnosti.

Hodvábna cesta, Smäd a Kľukatý let motýľa - ďalšia Zelinovej trilógia je situovaná do prostredia Liptova. Spracovala v nej históriu a osudy liptovského garbiarstva púťavým

spôsobom dobrodružného čítania s väčším dôrazom na historické fakty ako pri Alžbetinom dvore.

Vejár s fialkami - v knihe spomienok s podtitulom S kým mi bolo dobre sa autorka sústredila na svoje stretnutia so zaujímavými osobnosťami slovenského kultúrneho života. Len v prvej kapitole sa vrátila k svojim vlastným životným osudom, k detstvu, k rodičom a predovšetkým k rozlúčke so svojim rodným domom. V nasledujúcich kapitolách nasledujú portréty širokej škály autorke blízkych spisovateľov, hercov, výtvarníkov, režisérov, hudobníkov, verejných činiteľov v poradí, ako sa v nimi počas života zoznamovala buď sprostredkované alebo osobne, boli jej vzormi, ale i nemilosrdnými kritikmi. Nie sú to uzavreté, globálne portréty, len osobné pohľady. Cenné sú tým, že ide o ľudí už nežijúcich a pre našu kultúru významných ako boli Božena Slančíková-Timrava, Martin Kukučín, Janko Jesenský, Terézia Vansová, Jozef Gregor Tajovský, Jozef Felix, Milo Urban, Ľubomír Feldek, Ivan Horváth, Martin Rázus, Mária Rázusová-Martáková, Ivan Stodola, Andrej Mráz, Ján Smrek, Andrej Plávka, Ľudo Zúbek, Vladimír Mináč, Klára Jarunková a mnohí ďalší. Kniha Ešte raz sa obzrieť mám je novým vydaním tých istých spomienok.

Úryvky:

Zrkadlový most - úryvok z novely Krvná pomsta

Neznámy muž, ako hypnotizovaný vzal od deca podávané jablčko a mlčky ho začal lúpať. Vtedy som zvedel, čo mal v ruke. Dlhý, tenký nôž. Spotil som sa strachom, ale neodvážil som sa vmiešať medzi nich. Dino sa rozosmial nad tančiacim hadom z jablčnej kôžky a muž sa zasmial tiež. Oddýchol som si. Neznámy podal olúpané a rozkrájané jablčko Dinovi, ktorý mu jeden kúsok podal. Muž ho vzal a zjedol. Potom počkal, kým zjedol aj Dino svoj podiel, uložil ho, pozakrýval a pohladil po vlasoch. Postál nad ním, kým Dino zaspal a položil niečo k jeho posteli. Počkal som, kým ticho vyšiel dvermi a zišiel som z povaly. Zodvihol som schválne tú zanechanú vec neznámeho muža. Bol to dlhý, tenký nôž s čiernou čienkou a s vyrytým menom „Giacomo“. Mateo ho hneď poznal. Zachvel sa, ale sa aj usmial. Bolo po nebezpečenstve a po strachu z krvnej pomsty, lebo keď nechá niekto dobrovoľne smrtiacu zbraň v nepriateľovom dome, vzdáva sa tým dobrovoľne pomsty. (Kniha Zrkadlový most vyšla v roku 1941, je knižným debutom Hany Zelinovej)

Anjelská zem - úryvok

Položila paličku na stôl a k nej kľbko priadze a háčik. Iba potom sa opýtala Hilária: - Nepáči sa ti u mňa? Pozrel jej rovno do očí. - Vy viete, že hej, ale robím na vašom, nie na svojom. - Čo by si chcel? - opýtala sa tichšie ako zvyčajne a čudné, že zasa sa jej zmocnil pocit, aký mala pred tridsiatimi rokmi pri pohľade na Hiláriu strunistú postavu, uväznenú v bielej košeli a v úzkych čiernych nohaviciach. - Vlastnú zem. Chvíľu bolo ticho. - Veľa? - Ani nie, len čo by som sám stačil obrobiť. - Už nie si mladý. - Viem, práve zato by jej nemuselo byť veľa. Ponad sad unášal vietor veľkú bielu chmáru: zakryla slnko a hodila tónu do generáلكinej izby. Zotmilo sa, nevidela mu dobre na schýlenú tvár. - Akú zem chceš? Oráčinu? Nachýlil sa k nej, aby ju lepšie videl. - Nie. Les. - Si blázon! - počul, ako povedala a ticho sa zasmiala. - Myslíš si, že máš dvadsať rokov, silu vyvracať korene a kľčovať les? Kedyže dostaneš do ruky chlieb? Až budeš mať sedemdesiat? Si blázon, môj milý Hiláriu! Znova si pomädľil oči a skryl úsmev do dlane. Stará dobrá generálka! Nepovedal ani slovo a počúval jej drobné, trhané vety ako najkrajšiu hudbu. Nechal sa nimi láskat' ani teplým letným dažďom: - Najprv si musíš porobiť poriadok doma. Vylep pár zaúch Uršuli za jej hašterivosť, ktorá by aj svätého donútila stratiť trpezlivosť, a bi, bi tú svoju neposlušnú a samopašnú Valériu. Rastie do krásy, a taká ti nebude kľčovať les...

Alžbetin dvor - úryvok

Z ničoho nič mi zišlo na um ísť naproti starej matke do Záturčia. Vedel som si ju predstaviť, ako zdvihne pravé obočie, keď ma uvidí, a ako prekvapene zapuká prstami. A zatiaľ čo panna Hermína úzkostlivo zapiští strachom v obave, že sa niečo stalo na Alžbetinom dvore, stará matka Júlia Thomková povie, ako keby oblizovala cukrkandel: - Priznaj sa, že ti bolo za mnou smutno. Bolo mi za ňou smutno: nevedel som si totiž predstaviť, ako by bolo bez nej na Alžbetinom dvore, za kým by ľudia chodili až z tretieho chotára so svojimi ťažkosťami, či by kuchárka vedela aspoň raz uvariť obed sama bez jej rád a čo by robil Jakub, keby zrazu nemal za sebou svoju múdru „starú paniu“. A čo by som robil ja, keby som vedel, že ju vo veľkom salóne nenájdem ani ráno, ani večer a že som v kaštieli, na majeri a na svete celkom sám? Prebehol mi mráz po chrbte, hoci slnko príjemne hrialo a ustrašene som sa pozrel na kaštieľ, z ktorého Júlia Thomková vyšla iba včera a kam ju onedlho zasa vovediem. To mi pozdvihlo náladu, takže som na ceste k Záturčiu mal už veselšie myšlienky. Pred richtárovým domom som priam vletel medzi krdeľ husí: z ohlušujúceho gagotu a plieskania krídel som si odnášal biele pierko, ktoré mi zletelo rovno na hrušku sedla. Bolo také ľahučké a také bielučké, že mi nevdojak pripomenulo Agneškino oplecko s čipkami. Zastokol som si ho za striebornú pracku na klobúku; nech mi tam povieva a nech sa čudujú aj iní, nielen vrútocká pani richtárka, oberajúca pri plote fazuľu do vrbového košíka. Jeden človek sa tomu čudovať nebude. Bude si myslieť, že to pierko tam musí byť, ako bolo aj oplecko vo vežovej izbe...

Smäd - úryvok z druhej časti trilógie o liptovských garbiaroch

Bosé nohy ma oziabajú, som hladný a ukrutne ma morí smäd. Naberám vodu z riečky a nedočkavo ju sŕkam z dlane. Chuť má takú istú, ako mala pred päťdesiatimi rokmi - akoby v nej všetci svätí máčali borovice a za voz horských zvoncov. Voňala hubami, včelím voskom, smolou, dymom borievčia a chutila i sladkasto i slankasto. Všetko je tu ako pred päťdesiatimi rokmi. Iba ja už nie som taký: pospadávalo zo mňa všetko dobré ako lístie z rešetliaka, nie je vo mne nič, čo som si priniesol do matkinho kraja, no najmä mladosť a nevinnosť som pretatáril, ani neviem ako. A keď som už raz tu, na krížnych cestách svojho života, musím ešte jedno-druhé urobiť, aby som sa sem nikdy viac nemusel vrátiť. Musím vstať z kameňa a prekráčať tristo krokov od riečky po suchár a nadvihnúť panohy pokriveného borovicového kriaka, čo vypučal na hrobe Kolomana Ambrózyho. Treba sa mi presvedčiť, či v pokoji zotlel, či ho nerozvláčili vlci po celej stolici. Treba mi povedať pár slov aj o mlynárovi Mikulášovi Juranovi, aj vtákom-pohrebniikom, najmä tomu, ktorému som rozťal hlavu kameňom, aj skalám, ktoré som do krakavcov lúčil v spravodlivom hneve ako Dávid do Goliáša. A ešte mi treba niečo urobiť, ale až na samom konci môjho posedenia. Vstávam, kladiem zvädnuté cinerálie na kameň a kráčam k sucháru, i vtedy i dnes pomaly a bosý, a zaznamenávam kdesi hlboko vo svojom vnútri, že sa mi vtedy kráčalo lepšie. Májová pažiť bola mäkká a hebká ako hodváb, lahodila mojim omätým päťam a do krvi doráňaným podošvám, kým dnes sa mi slnkom spálená mačina zadiera do nôh ako ôstie, omínajú ma aj skalky, aj haluzie, ale uvzato kráčam ďalej k borovici suchej ako trúd...

Múr plaču - úryvok z úvodu knihy (namiesto motto)

Hneď na začiatku prehlasujem, že román Múr plaču nemá nič spoločné s jeruzalemským Múrom nárekov. Naopak. Môj nestojí v nijakej krajine a nebijú si oň čelá milióny ľudí, môj nosil, nosí a bude nosiť v sebe každý človek na svete a plakať bude pri ňom samučičký sám. Pán Boh musel milovať človeka, keď mu plač vložil do srdca, lebo čo by bolo s človekom, keby svoj žiaľ a beznádej nemohol vyplakať. Zhynul by, ako zhynie vták v strete s lietadlom, ryba na udici a poľné kvety v čase kosby lúk. Preto buďte požehnané, ľudské slzy, čo pomaly odplavujete z našich ubolených srdc všetko ťažké a boľavé, čo život zákonite prináša, bez výnimky, každému z nás.

Vejár s fialkami - úryvok

Začína ma bolieť hlava, uprostred čela cítim nesmierny tlak v miestach, kde mám zvislú vrásku. Poklepkávam si ju ukazovák a prostredníkom a druhou rukou naprávam zrkadlo do správnej polohy. Už si v ňom vidím celú tvár, hoci nie tak jasne ako keď bolo zrkadlo nové. Slepne; aj zrkadlo starne, dom, nielen my... Vychádzam z malej izby, ale nezatváram za sebou dvere. Nemôžem. Keby som ich zavrela, zavrela by som aj v sebe čosi, a to nechcem. Prekračujem prah, ktorý sme sobotu čo sobotu drhli sypkým pieskom, aby bol žltučký ako tablica na miesenie cesta. Na prahu vždy čistom je čias šlapaj. Väčšia ako moja, širšia ako moja. Otcova. Stojím nad ňou a rozmýšľam, kedy ju tam zanechal, keď už tri roky nevychádza bez cudzej pomoci zo svojej izby. A ako tak rozmýšľam, zrazu viem, že ju tu nechal, keď takisto ako ja chodil po dome a lúčil sa s ním. Zbohom, dom, a ďakujem ti, dom... Po chodbe viac utekám ako kráčam, a na verande s výhľadom na Maguru, Minčol a Považskú kotlinu, na obidve veže, na pustú záhradu, na strechu susedovho domu, na zakrádajúceho sa kocúra a na dva vrabce, čvirikajúce na ploškom kameni pred studňou, podvedome zapínam rozhlas po drôte, ktorý poštová správa ešte neodmontovala. Z bielej skrinky, stojacej na zabudovanom železnom etažériku, linú sa zvuky cigánskej hudby a hlas Dariny Laščiakovej: -... akoby odlomil, akoby odlomil vŕštek z rozmarína... Počuješ, dom? To nám hraju. Na rozlúčku...

Myšlienky:

„Kým charakteristické diela naturizmu vyrastali z nevyhnutnosti autenticky vyjadriť nový životný pocit, Zelinovej „ságy“ sú do značnej miery inšpirované prekladovou severskou literatúrou. Preto sa radia k dielam, ktoré len druhotne využili poetiku prózy naturizmu, a to najmä jej vonkajšie znaky.“ (Encyklopédia slovenských spisovateľov)

„Ako v predchádzajúcich dielach aj tu autorka ďalej rozvíja svoj prozaický talent. Je rodenou rozprávačkou a navyše dokonale pozná zákony dramatickosti platné pri komponovaní príbehu. Dokladom sú hneď prvé, otváracie vety jej románov. „Po päťdňovom putovaní zastavil Hiláriu Baltazár vysilenú Princeznú.“ (Anjelská zem), „Nad Modrým údolím visel vzduch sklený ako zvon: priehľadný, ťažký, nedýchateľný.“ (Hriešna krajina Atlantis), „Dnes zasa nie je taký deň ako má Grande Mama rada“ (Diablov čardáš), „Pamätám sa, ako ma portrét Mathiasa Fabiciho,... vždy vystrašil, keď som zostal vo veľkej izbe sám.“ (Alžbetin dvor). Sú to vety, ktoré upútajú pozornosť a budia zvedavosť. Ďalej to potvrdzujú jej úsporné, dejotvorné dialógy. Alebo kompozične: autorka čitateľovi vopred prezradí, čo sa stane, a on jednoducho s rovnakým napätím čaká, kedy a ako sa to stane. Gradácia deja jej akosi prirodzene nechýba ani v jednej z epicky bohatých próz. Vie doslova „zdramatizovať“ aj celkom všedné, neživé predmety. Nájdeme to vedno s jej kultivovaným štýlom, zmyslom pre detail, plastický opis, farby. V závere svojich románov sa Zelinová neuchýli k happy-endu, spravidla dochádza k všeobecnému, veľkému utíšeni, v ktorom „sa napraví všetko zlé“, k zmiereniu, vyrovnaníu všetkých rozbúrených myslí a srdc...“ (Božica Vilikovská v doslove k Alžbetinmu dvoru)

Zaujímavosti:

Zelinová sa v posledných dvoch desaťročiach života etablovala ako veľmi plodná autorka a jej diela vzhľadom na populárny štýl a svieže jazykové podanie patrili často medzi bestsellery. Melodramatický dej románov a príbehy s tajomstvom mali širokú čitateľskú odozvu. Okrem próz je Hana Zelinová autorkou celého radu rozhlasových hier, dramatizácií, televíznych hier, bábkovej hry Bambusová princezná, filmových scenárov. Niektoré sú dramatickým spracovaním jej próz. Z češtiny prekladala detské knihy Ondreja Sekoru. Je jednou z najvydávanějších, najčítanejších a tiež najprekladanejších slovenských spisovateľiek, jej prózy vyšli v deviatich jazykoch.